

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend...

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

*Meditatief / R. ter Beek**In dit nummer:*

MEDITATIEF 249

*R. ter Beek*De verwachting
voor 1995:
leven in de hel

WANDELEN MET GOD 253

B. Luiten

Vuurwerk

ACHTERGRONDEN 255

*G. Harinck*Prof. dr. H. Dooyeweerd
(1894-1977) herdacht

EVANGELISATIE 260

EN ZENDING

B. Bolt

Help in overleg!

*en verder...*Nieuw uitgekomen
Boekbespreking
Meegelezen
Uit de kerken

DE VERWACHTING VOOR 1995: LEVEN IN DE HEL

God trekt zich terug uit onze wereld. Het wordt kil. De gelovigen huiveren. Ze zoeken het licht van zijn gezicht, maar schrikken van het vele donker. Toom van God openbaart zich. De mensen zijn niet meer veilig voor elkaar.

De ervaring van 'godsverduistering' is geen verzinsel.

Ook zij die niet op God vertrouwen, merken dat.

De Berlijnse Muur viel, het Oostblok smolt. Er is toch nog gerechtigheid in de wereld, dachten we vijf jaar geleden. Het communisme ontmaskert zichzelf. Maar een nieuwe wereldorde komt niet van de grond. Veiliger is het niet geworden. De Europese eenwording hapert. Er is pessimisme, internationaal, Europees.

Je hoeft echt de catechismus van Heidelberg niet op te slaan om te ontdekken dat de mens van nature geneigd is tot allerlei vormen van

kwaad. Lees gewoon de literatuur. De ideologie van de individuele keuzevrijheid ondergraaft de samenleving. Maatschappelijke normen vallen uit elkaar. De macht en het geweld van 'grote criminaliteit' vult het vacuüm.

De economie stelt teleur. Ze leeft op, maar levert geen werkgelegenheid op, integendeel. De economie is ook al geen betrouwbare verlosser.

Allerlei rampen maken het onveilig in de wereld. Het leven lijkt op de hel. De mensen worden bang.

Aan alles is te merken dat de Here zijn zaak met de mensen niet heeft opgeborgen. De goddeloosheid is aan de macht. Gods toom martelt de mensheid.

Wij maken er genoeg van mee om onder de indruk te raken. Er is ook genoeg zonde in ons eigen leven om te weten dat we niet vrijuit gaan. Het is ook om ons heen te ho-

ren: waar is die God van jullie nou? Waar is zijn veelgeprezen liefde? Waar is die hooggeroemde goedheid van jullie God in deze beroerde wereld?

De hel van Jeruzalem

In Klaagliederen is het nog wel even donkerder. De toom van de Here vult de lucht. Hij is de vijand geworden van Juda en Jeruzalem. In Klaagliederen 1 en 2 hoorden we klaagzangen, wanhoopen verbijstering: een volk met de rug tegen de muur.

We lopen tussen de puinhopen van Jeruzalem. Daar wonen nog mensen. Ze leven nog na de verwoes-

ting door de legers van Babylon (587 v. Chr.). Maar niets herinnert meer aan de tijd dat de Here hier met zijn volk woonde. David is vernederd, zijn paleis is van de aarde weggevaagd. De tempel is geplunderd en platgebrand. De muren van Jeruzalem zijn neergehaald. In dat landschap kijken we om ons heen. De Klaagliederen houden de herinnering aan het geweld, de moord, de honger en de angst van toen levend.

Nu wordt er een close-up van gemaakt. In beeld komt een van de rouwenden. We vroegen ons al af, waar hij bleef. We spreken een van de mensen die Jahwe niet hebben verloochend. Hij heeft zich niet afgegeven met andere goden. Hij heeft de valse profeten nooit geloofd. Jeremia was zijn man. De rollen van Jesaja en Micha, van Amos en Hosea heeft hij uitgetroffen. Hij heeft zich zover mogelijk uit de buurt van de zonde gehouden, en bij zijn offers gesmeekt om vergeving en bekering. Hij heeft gevast, hij heeft zich verootmoedigd.

Voor hem blijft de microfoon hangen. We lezen zijn verhaal in Klaagliederen 3 : 1-19. Hij kijkt vol ontzag om zich heen in het domein van Gods toom, in deze hel. De Here heeft voor hem geen uitzondering gemaakt. Hij moest mee. Ook hij voelt zich bedreigd door zijn God.

Ook de humor van zijn volksgenoten brengt hem in het nauw. Ze lachen hem uit. Hij met zijn God. Waar is Die nu? Op Hem heb je vertrouwd. Je hebt Hem zo ijverig gediend. Maar nu: onze vijand is jouw vijand, ons ongeluk is jouw ongeluk. De vraag dringt zich op: heeft hij soms tevergeefs op de Here gehoopt? Zijn eigen mensen lachen hem uit. Ze hebben het net zo beroerd als hij, maar zij hebben tenminste nog wat te lachen.

Een gelovige houding

Wat heeft deze gelovige op dit alles te zeggen? Je kunt je voorstel-

len dat hij verontwaardigd is. Zelf heeft hij niets gedaan, maar hij moet toch meedoen met de straf. Hij heeft geloofd, geofferd, gedankt en gebeden, hij heeft de zonde uit zijn leven geweerd. Hij heeft zich veilig geweten bij Gods genade. En nu deze hel. Je zou boos worden. Je zou God ter verantwoording willen roepen. Voor Hem gaan staan, Hem recht in de ogen kijken en vragen: wat heb ik dan allemaal verkeerd gedaan? Zeg maar op! Maar dat doet onze man niet. Hij maakt zich klein voor God (vss. 20, 25-30). Niet maar door zijn knieën te buigen, door zijn ziel te buigen. Hij weet wel, dat de Here al dat onrecht dat er is gebeurd, niet over zijn kant kon laten gaan, alleen om hem te sparen. De vromen in Israël hadden echt niet verwacht dat Hij zich stil zou houden? Natuurlijk reageert Hij op al die zonde. Precies (vss. 34-39): die toom kunnen we verwachten, die zagen we aankomen.

Dus houdt hij zich stil en let gespannen op God. Hij wacht tot God hem ziet. Hij zoekt God met zijn verlangen gered te worden. Is er geen tempel meer, geen heilige stad, geen priester of profeet? Voor zijn gebed is dat allemaal niet nodig, zijn erfdeel is de Here zelf. Daarom is zelfs het eerste licht van een nieuwe morgen voor hem een bewijs van Gods gunst. Hij voedt zijn hoop (vss. 21-24). Elke nieuwe dag vertelt hem dat de Here geen definitief eind maakt aan zijn volk. Is dat al genade?

Paulus waarschuwt de gelovigen zich te wapenen tegen deze boze dag (Efeze 6 : 13). Dat is de dag dat je in je leven rondkijkt en je afvraagt: waar is Gods goedheid gebleven? Wat merk ik van zijn liefde? Is onze ziel buigzaam genoeg, en is ons vertrouwen op God sterk genoeg voor die dag? Sterk genoeg om geen grote mond op te zetten tegen God als we het moeilijk krijgen, sterk genoeg om Hem en zijn Woord trouw te blijven?

Hoe kan een mens dat opbrengen? Door kennis van de Here. Hem

KERNREDACTIE:

PROF. DR. M. TE VELDE,
DRS. G.J. VAN MIDDELKOOP.

OVERIGE REDACTIELEDEN:

DRS. R. TER BEEK, DRS. B. BOS,
DRS. A.L.Th. DE BRUIJNE, DRS. B. LUITEN,
PROF. DR. C.J. DE RIJTER,
DS. A. DE SNOO, DRS. H. VELDMAN.

MEDEWERKERS:

J.J.D. BAAS, DRS. C.J. HAAK,
J.M. DE JONG, DRS. J. SMELIK.

REDACTIE-ASSISTENT:

W.L. DE GRAAFF, Wortmanstraat 138, 8265
AG Kampen, Tel. (05202) 31201.

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan:
De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA te Kampen.

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES:

Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre B.V.,
Postrekening 406040 t.n.v.,
De Reformatie, Goes, Postbus 25, 4460 AA
Goes. Tel. (01100) 15591.

ABONNEMENT:

f 85,75 per jaar; f 46,25 per halfjaar; studenten f 70,25 per jaar (binnenland). Buitenland: f 144,50 per jaar (zeepost).

Een abonnement kan per maand ingaan, maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee maanden voor het verstrijken van de betalingstermijn (opzegging van jaarabonnement vóór 1 november, van een halfjaarabonnement vóór 1 juni).

Losse nummers f 1,95 (excl. porto).

De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij de Stichting Bralectah. Tel. (05210) 15946.

ADVERTENTIES:

Prijs: f 0,63 per mm. Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

ISSN 0165-5191

door en door kennen is van levensbelang als je door het donker van zijn toom moet. Want als je Hem kent, dan weet je dat Hij niet voor eeuwig verstoot (vss. 31-33). Dan laat je je niet misleiden door het duister van zijn toom, maar hou je vast dat Hij zich uiteindelijk zal ontfermen omdat je weet van zijn eindeloze goedheid. Juist ook de mensen die Hij eerst heeft moeten bedroeven.

Stemmen uit het donker

De gelovige die ruimte maakt voor de toom van God krijgt respons. We horen stemmen uit de duisternis (40-47). Mensen die hebben ingezien dat ze Gods geduld hebben getart: wij hebben gezondigd, Gij hebt niet vergeven. Gij hebt U in toom gehuld, ons vervolgd en meedogenloos gedood. Ze komen terug! Ze gaan terug naar God. Een wonder. Er is niet alleen spot. Er komt ook bijval voor de gelovige. Onder de donkere lucht van Gods toorn komen mensen tot geloof in de liefde en de trouw van de Here.

Deze respons voedt de volharding in het bidden van de (eerste) spreker. Hij blijft de Here aanklappen (vss. 48-51). Hij blijft vragen om genade. Hij verlangt des te heviger Gods licht en waarheid weer te zien (Ps. 42/43).

Dan wordt er een verhaal verteld (vss. 52-57). Een anonieme geschiedenis. Gaat het over hemzelf? Hij werd opgejaagd, vertelt hij. Zonder dat hij daar zelf aanleiding toe had gegeven. Ze stonden hem naar het leven. Ze vingen hem in een put en ze deden het deksel erop. Op dat deksel stenen. Het regenwater stroomde naar binnen. Wat was dat benauwd! Hij dacht: ik ben verloren, hier kom ik nooit meer uit. Toen riep hij God aan. En Hij luisterde, Hij zei: vrees niet, stil maar, Ik kom je al verlossen.

Wat een prachtverhaal. Maar is het waar? Kan een Judeeër in een leeggeroofd Juda, of in de balling-

schap van Babel ermee uit de voeten? Ja. Want hij kent het in diverse toonaarden uit de geschiedenis van zijn volk. Hoeveel keer is God zo niet opgetreden? Denk alleen al aan de uittocht uit Egypte. Hoeveel hebben er in de loop van de eeuwen niet mee kunnen zingen met Psalm 107? Hoe vaak heeft de Here zijn goedertierenheid niet laten zien?

Wijzelf kennen dat verhaal trouwens ook. We herkennen er de geschiedenis van Jezus Christus in. Hij heeft zijn leven vanaf het kruis op Golgotha geborgen in de handen van zijn hemelse Vader. Terwijl de **duisternis** Hem de dood in trok, riep Hij naar de hemel. En God hoorde. Hij verloor zijn leven. Hij deed Jezus opstaan uit het graf. God was met Hem en vond Hem achter de steen.

Dat is Jezus Christus overkomen. Maar het geeft elke gelovige houvast. Het kan **tekeer** gaan in ons leven. We kunnen denken: wat betekent al dit geweld? Is God mijn vijand geworden? O zeker, Hij ergert zich aan mijn zonden. Dus als je klagen wilt, klaag dan over je zonden. Wie zou Hem het recht om te **toornen** willen ontzeggen? Maar we hoeven niet te denken: God geeft me op. Hij laat me in de steek. Omdat we Hem kennen, zijn hart kennen, weten wat er in Hem omgaat aan barmhartigheid, aan ontferming. Jezus Christus heeft dat in zijn lijden en in zijn **opstan-**

ding laten zien: Gods liefde voor zondaars. Niet hun dood, maar hun leven is zijn doel.

Superieure afkeer

We zullen het zwaar te verduren krijgen in de groeiende druk van Gods oordeel over de wereld. Maar ieder die de naam van Jezus aanroept wordt gered door het vuur heen. Als de laatste getuigen op de straten van de wereld worden gedood, is Gods geduld eindelijk op. Dan **krijgt** heel de wereld zijn boze dag. Maar ondertussen is elke dag, elk jaar, een teken van Gods gunst. Een opening voor het evangelie, een gelegenheid voor gebed, een dag voor bekering. Ook dit jaar heeft de kerk een prachtboodschap voor de wereld.

De hel, dat is niet Gods ware gedaante. Het is de ware gedaante van de zonde. De zonde maakt mensen kapot, ontluistert **ze**. Maar tegelijk zie je er ook Gods heilige afkeer van het kwaad in. Die ziet er heel definitief uit (5 : 20, 22). Zo voelt de hel: Gods toom gaat nooit meer over. Zelfs de Here Jezus is daar bang voor geweest.

Toch is deze angst niet wat gelovigen overhouden als ze de toom van God over de zonde meemaken. In de hel zie je ook hoe God de zonde te machtig is en boven het kwaad staat. Hij veroordeelt het. Hij vonnist het. Hij heeft het recht en de macht. Zijn zetel staat van eeuwig-

Redactie, medewerkers en uitgever
wensen alle lezers
een gezegend 1995

heid (5 : 19). De zonde tast Gods macht niet aan.

Kennelijk heeft Israël van na de puinhoop dat moeten leren zien: het onderscheid tussen Gods afkeer van het kwaad dat zij en hun vaders hebben bedreven en zijn trouw aan hen. In alle toornopenbaring hoeft zijn liefde voor het werk van zijn handen niet onvindbaar te worden. God heeft met de ballingschap alles ongedaan gemaakt wat Hij in de loop van de tijd heeft opgebouwd met zijn volk Israël (5 : 1 en verder). Het volk is weer terug voor 'Egypte'. Het is slaaf van een tirannieke bezetter, maar nu in eigen land. Het water van de bronnen, de opbrengst van de akkers en de wijngaarden, het hout voor de kachel – ze moeten het kopen alsof ze in hun eigen land te gast zijn. Maar Israël wil het niet vergeten. De keus voor Abram, het wonder van de geboorte van Isaak, de uittocht uit Egypte, de tabernakel en de tempel, de verkiezing van David. Dat is God ook. Het is niks voor God om alles wat Hij in schepping en verlossing gemaakt heeft, over te laten aan het bederf van de zonde. Dat is ook Gods heiligheid. Dat Hij om zijn eigen naam denkt. Dat Hij de zonde z'n plek wijst en de zondaar naar zich toe trekt. Het kan gewoon niet. Het past gewoon niet bij God, dat Hij alleen maar een dal vol dorre doodsbeenderen zou overhouden, een knekelveld. Het zou ongerijmd zijn als God alleen maar een roken-de vuilnishoop zou overhouden van zijn schepping en van zijn eeuwenlange omgang met Abraham en zijn kinderen. Het kan gewoon niet.

Vertrouwen in Gods heiligheid

Daarom eindigt Klaagliederen met een beroep op God zelf: breng ons bij U terug (5 : 19-22). Uit de diepte een roep naar de hoge. Er is maar één weg terug uit de hel. Dat is als God een nieuw begin maakt. We moeten niet vergeten: het gebed van Klaagliederen is een gebed

voorbij het einde, zonder dat er al een nieuw begin te zien is.

Israël heeft respect voor Gods heilige haat van de zonde, vertrouwen op zijn superioriteit. God zal het nooit goed vinden dat de zonde Hem zijn volk afneemt. De verhoring van dit gebed moest daarom ook meer zijn dan terugkeer naar het land, een nieuwe tempel, een nieuwe stad, een nieuwe troon voor David. Er moest een hele nieuwe mens komen. Een mens genezen van de zonde. Israël vraagt om genezing van de zonde.

Israël vroeg om het bloed van de Zoon van God en om de Heilige Geest. Gods heiligheid op aarde, dat is het medicijn tegen de zonde. De Heilige Geest komt in mensen wonen. Om nieuwe mensen te maken uit de oude.

In 1995 zullen we midden tussen de zonde wonen. We doen er ook aan mee. De hel is heel dichtbij. Dat is bedreigend. We hebben zelf geen verweer. Wie is er niet bang voor de zonde en Gods toorn daarover? Maar het nabije kwaad maakt pas echt ongelukkig als de Heilige Geest niet in de buurt zou zijn.

In alle heiligheid is God te vertrouwen. Hij heeft zijn Zoon **doen** sterven in onze plaats. Zijn Geest is gekomen om onze onheiligheid te verslinden en ons te redden. Dat is niet bedreigend. Want wie is er nu bang voor de Vader, de Zoon en de Geest? Een mens hoeft niet bang te zijn voor de overwinning, voor de vernietiging van zijn zonde, voor zijn redding uit het holst van de put.

Jo Budding

Schatten die te delven zijn

'Een Bijbel van tien bladzijden'. 'Achtien jaar...' of 'Donor-zijn!', is een greep uit de pakkende en indringende onderwerpen van Jo Budding. De auteur is belijdend lid van de Christelijk Gereformeerde Kerk te Veenendaal. Hij is één van de medewerkers van 't Keerpunt, een christelijke hulporganisatie voor mensen in probleem-situaties te Veenendaal.

Dit boek waarvan de inhoud, voor jong en oud, waard is om te doordenken of zich over te bezinnen, kunnen we u van harte aanbevelen.

144 pagina's, gebonden, f 28,-.

Ook verkrijgbaar bij de boekhandel.

Oosterbaan & Le Cointre B.V.

Postbus 25, 4460 AA Goes. Telefoon 01100-15591, Fax 01100-16492

Dankzij dat veel te korte lontje, heb ik eindelijk een hondje.'
Zo'n waarschuwing doet het wel in deze tijd. Vuurwerk is gevaarlijk, onderschat dat niet. Maak het niet spannender dan het is, want voordat je het weet zit je met rampzalige gevolgen.
En kijk een beetje uit dat je niet te veel geld verknalt. Dat kun je toch niet maken bij zoveel honger en ellende in de wereld.

Dit zijn zo ongeveer de vermaningen die je hoort rond de jaarwisseling. Maar valt er over vuurwerk niet **méér** te zeggen?

Achtergrond

Wie met deze vraag in de historie duikt, komt nogal wat tegen. Het gebruik van vuurwerk blijkt van puur heidense oorsprong te zijn. De oude Germanen dachten op die manier de demonen te verjagen. Men kende daar rituelen om door zoveel mogelijk lawaai de lucht te zuiveren. Later, in de 17e eeuw gebruikte men daarbij zelfs kleine kanonnen.

Ook de Chinezen konden er wat van. Tot op vandaag toe kun je bij sommigen zien, dat het ontsteken van vuurwerk voor hen een religieuze waarde heeft. Vandaar dat ze soms zo verbazend veel aan te steken hebben voor de deur van hun huis.

Hebben wij dat gebruik dan zo maar overgenomen? Moeten wij hiertegen geen ernstig bezwaar hebben? Waarom komen wij als christenen niet verder dan waarschuwin-

gen als 'doe het voorzichtig' en 'denk aan de verre naasten'? Wel, het antwoord is eenvoudig. Die achtergrond is zo oud, dat geen mens die meer beseft of serieus neemt. De betekenis is veranderd. Tegenwoordig hoort het aansteken van vuurpijlen bij feestelijke gebeurtenissen.

Evenzo is het Sinterklaasfeest niet meer typisch rooms. Het is een volksgebruik geworden, al is in de naamgeving de oorsprong nog steeds te herkennen.

Dat kan dus kennelijk: gebruiken kunnen van betekenis veranderen. Dit lijkt misschien het inschoppen van een open deur, toch levert het nog interessante situaties op.

Klokgelui

Uit hoofde van mijn ambt maak ik nogal eens een begrafenis mee. Wanneer de stoet zich in beweging zet bij de ingang van de begraafplaats, om tussen de graven door naar de bestemde plaats te gaan, begint er een Mok te luiden. Ik moet dan steeds denken aan de oorspronkelijke bedoeling ervan, namelijk

W wandelen met God

om de geesten af **te weren**. De dodenakker werd gezien als een plaats waar **schimmen** rondwaren.

Er zijn nog steeds volken waarbij dit gebruik herkenbaar is. Met gebruik van bekkens en slagwerk worden de demonen van de begraafplaats verdreven.

Hoewel ik daarom persoonlijk op dit klokgelui geen prijs stel, heb ik het nog nooit afgeraden. Waarom niet? Omdat het inmiddels heel anders in de oren van de mensen klinkt. Tegenwoordig wordt het beluisterd als een eerbewijs, een soort laatste groet. Daar is niets op tegen. Zo denkt helemaal niemand meer aan de herkomst van een torenklok bij een heiligdom. De lezer raadt het al: ook daar moesten de boze geesten uit de buurt worden gejaagd. Maar tegenwoordig roepen die klokken de mensen op om samen te komen.

't Kan verkeren!

Hokus pokus

Mijn zoontje heeft een goocheldoos. **Hokus pokus** staat erop. Ik houd niet van die uitdrukking. Ik zal haar nooit gebruiken. Want ik weet wat dit betekent.

Toen in de middeleeuwen in de roomse misliturgie alles in het Latijn ging, verstond het volk de priester niet meer die bij het altaar uitriep: 'hoc est corpus meum' (dit is mijn lichaam). Men ving zoiets op als '**hokus pokus**', en op dat moment was het brood vlees geworden. Vandaar die naam op die goocheldoos. Tot op vandaag is het een toverspreuk '**hokus, pokus, pilatus pas!**' Die laatste twee woorden evenwel zijn een verbastering van 'passus sub Pontio Pilato' (gelden onder Pontius Pilatus). Een

stukje van onze geloofsbelijdenis dus, die ons dierbaar is.

Moet ik nu die goocheldoos in beslag nemen? Nee, ik peins er niet over. Want deze woorden zijn vandaag enkel nog een toverspreuk in een kinderspel, meer niet. De eigenlijke betekenis is geheel verdwenen en daarmee ook de aanstoot, die deze woorden zouden kunnen geven. Terwijl ik zelf, merkwaardig genoeg, het uitspreken van deze formule zal vermijden.

Zo kan dat samengaan: de historische betekenis kennen en tegelijk beseffen, dat die verleden tijd is.

Kerstboom

In het licht van al deze voorbeelden doet het wat merkwaardig aan, dat de weerstand tegen de kerstboom zo'n lange adem heeft.

Het is inderdaad waar dat de historie van deze boom teruggaat op een praktijk van boomverering. En dat de lichtjes erin te maken hebben met een lichtfeest van puur heidense snit. Die betekenissen echter zijn net zo oud als van het vuurwerk. Je moet terug *tot de Germanen* om deze praktijken tegen te komen!

Zou er werkelijk nog iemand zijn, die deze boom in zijn kamer zet om die te vereren? Geen denken aan. Die betekenis is verdwenen. Maar waarom dan elkaar moeilijk aankijken, wanneer iemand op zo'n manier zijn huis een gezellig aanzien geeft? Ik heb wel preken gehoord die hierop neerkwamen, dat je het Licht der wereld niet kunt zien wanneer je een verlicht demeboompje in je kamer hebt staan. En nog niet zo lang geleden zei een meester in een klas van de gereformeerde basisschool: 'een kerstboom hebben ze bij de heidenen', terwijl bij minstens de helft van de leerlingen er thuis een stond. Kijk, als dat op die manier spanning gaat geven, kan het goed zijn om eens hardop te zeggen dat het kwaad niet in die boom zit. Het grote kwaad in deze dagen is de miskenning van het kerstfeest en de ro-

mantisering ervan. Voor velen is het helaas een eten en drinken zonder inhoud geworden.

Maar dat komt niet door het **denne-boompje** in de kamer. Als dat zo zou zijn, zouden we ook de kaarsen moeten verbieden en de **dennetakken** achter het schilderij. Nee, de scheiding tussen kerk en wereld loopt niet tussen wel of geen **denne-groen** in huis, maar tussen **geloof** en **ongeloof**.

Uiteraard kan iemand voor zichzelf besluiten dat hij die rommel in zijn huis niet wil. Maar daarmee is nog niet gerechtvaardigd dat een ander wordt vastgepind op een betekenis van boom en licht, die reeds lang verleden tijd is.

Kaartspel

In het verlengde hiervan nog een ander moeilijk onderwerp: het kaartspel. De één speelt het zonder enig bezwaar, de ander is er ronduit negatief over. Ja, eigenlijk moet je eerst om je heen kijken of je niemand 'aanstoot' geeft, anders kun je beter de kaarten opbergen.

Nu is een dergelijke houding zeker niet verkeerd, zij getuigt van onderlinge liefde en van respect voor elkaar.

Maar de vraag blijft: waarom zou het kaartspel zo slecht zijn? De christelijke encyclopedie uit 1925 wijst op de geluksfactor bij het uitdelen van de kaarten en op de geldzucht. Maar inmiddels is dat element van geluk in een spel algemeen geaccepteerd, als het inderdaad niet een vorm van hebzucht is. De werkelijke reden zit, dacht ik, dieper. Ik heb me ooit laten uitleggen dat het kaartspel 'des duivels prentenboek' is. Met de heer zou God bedoeld zijn, en met de joker de satan. Verder weet ik het niet meer. Die verklaring vond ik heel interessant. Ik kan nu begrijpen waar die diep gewortelde afkeer tegen het kaartspel vandaan komt. Maar ik moet er eerlijk bij zeggen, dat deze oorspronkelijke typering van de kaarten voor mij op één lijn staat met het **hokus pokus** op de

goocheldoos van mijn zoon. Met deze lang vervlogen gedachten kunnen wij **elkaars** spel vandaag niet meer beoordelen.

Natuurlijk staat het iemand vrij de voorkeur te geven aan de kaarten van een kwartetspel. Als tegelijk maar wordt bedacht, dat een ander het kaartspel zonder enig bezwaar spelen kan.

Conclusie

Wat het vuurwerk al niet los kan maken!

Wij beseffen dat de tijd verstrijkt. Alles verandert daardoor, vroeg of laat, snel of langzaam. Gebruiken veranderen of verdwijnen zelfs. Alleen het Woord van God, dat blijft. Het spreekt ons aan in de actualiteit van het nieuwe jaar 1995. Daarom zoeken wij onze kracht niet in het herhalen van meningen, die eeuwen oud zijn. Zeker, ze hebben vaak hun waarde. Maar het toetsen van de geesten is iets dat **vandaag** moet gebeuren. Daarvoor graag ruimte en begrip. Als wij elkaar daarin herkennen, zou ik zeggen: steek gerust wat vuurpijlen af vanavond, ik zal daar geen germaans bijgeloof in zien. Maar let wel op het lontje.

PROF. DR. H. DOOYEWEERD (1894-1977) HERDACHT

G. Harinck

Inleiding

Op 7 oktober 1994 was het honderd jaar geleden, dat Herman Dooyeweerd (1894-1977) werd geboren. Hij studeerde rechten aan de Vrije Universiteit, waar hij in 1917 promoveerde op een proefschrift over *De ministerraad in het Nederlandsche staatsrecht*. Niets in zijn uiterlijke loopbaan wees er toen op dat hij, na in 1926 tot hoogleraar voor onder meer de rechtsfilosofie aan de Vrije Universiteit te zijn benoemd, zou uitgroeien tot één van de belangrijkste Nederlandse wijsgeren. In die jaren scheen deze toekomst eerder weggelegd voor Dooyeweerds mede-student H.J. Pos (1898-1955). Pos werd in 1924 hoogleraar aan de Vrije Universiteit, maar hij was niet geboeid door het gedachtengoed van Kuiper, dat hij ten ondergang gedoemd achtte. In 1932 verruilde hij daarom de Vrije Universiteit voor de Gemeentelijke Universiteit van Amsterdam en werd een vooraanstaand humanistisch academicus in ons land. De sporen van zijn religie en zijn gereformeerde jaren leken bij hem sindsdien uitgewist.

Vandaag is bij wijze van vergelijking interessant te bedenken, dat Dooyeweerd in dezelfde kring en zelfs tegelijkertijd is gevormd en heeft gedoceerd aan de Vrije Universiteit als Pos, en toen een weg in de tegengestelde richting is ingeslagen. Dooyeweerd heeft de religie in zijn bezinning centraal gesteld. Door Kuipers werk niet als out of date te beschouwen, maar er juist mee te 'woekeren', heeft hij een wijsgerige verdieping van de gereformeerde overtuiging geboden, die vandaag zijn invloed nog doet gelden.

Het is daarom met recht en reden, dat Dooyeweerd dit jaar aan de Vrije Universiteit is herdacht met een symposium en een bundel over zijn leven en werk. Naar aanleiding van deze herdenking vragen we ons in dit artikel af wat Dooyeweerd, waar anderen de gereformeerde overtuiging de rug toe keerden, ertoe heeft gebracht zich in Kuipers lijn te ontwikkelen.

Een modern mens

Dooyeweerd en Pos hadden gemeen, dat ze in hun studiejaren aan de Vrije Universiteit door hun docenten niet geïnspireerd werden. Dooyeweerd heeft als emeritus-hoogleraar gezegd, dat de Vrije Universiteit hem religieus gezien weinig voor het leven had geschenken.² Het was wellicht een hard oordeel, met name als men denkt aan de drijfveren van zijn leermeester prof. mr. D.P.D. Fabius, die ook

Achtergronden

als vakman principieel was als weinigen, en bovendien op Dooyeweerd gesteld was. Maar als iemand zeker recht had zo te oordelen, dan was het Dooyeweerd, die zelf vanaf 1926 als hoogleraar aan de Vrije Universiteit generaties studenten intellectueel, moreel en religieus heeft gevormd.

Dooyeweerd was een modern mens als Pos, die gebroken had met het optimistische denken van de negentiende eeuw en getroffen was door de dynamiek van zijn tijd en de vulkanische krachten in de samenleving, die door oorlog en revolutie een *Umwertung aller Werte* bewerkstelligden. Een nieuwe wereld brak baan. Ook om deze reden stond hij afstandelijk jegens Fabius: 'Hij was aartsconservatief en had sociale opvattingen die mij helemaal niet lagen.'³ De breuk met de negentiende eeuw gold niet alleen Dooyeweerd, maar was algemeen, en heeft vooralsnog in de geschiedschrijving van de gereformeerde gezindte te weinig accent gekregen. Hier, aan het begin van de moderne tijd, liggen de geestelijke wortels van de generatie gereformeerde academici, die in de jaren dertig een reveil binnen eigen kring hebben bewerkstelligd.

Dooyeweerd beleefde de omwenteling als student allereerst kunstzinnig, in letterkunde en muziek. Eerst nadien trachtte hij op wijsgerige wijze over de door hem als religieus mens beleeden orde in de werkelijkheid na te denken. En zo kennen wij hem vandaag vooral: als systematicus. Op het symposium, dat op 18 november jl. ter gelegenheid van zijn honderdste geboortedag gehouden werd aan de Vrije Universiteit, legde dr. G. Puchinger een verband gelegd tussen Dooye-

weerds muzikaliteit en het gevoel voor maat en ritme dat blijkt uit het systematische deel van zijn hoofdwerk *De wijsbegeerte der wetsidee* uit 1935¹³⁶.

Doorbraak

In een levenslange samenwerking met prof. dr. D.H.Th. Vollenhoven – uniek in de academische wereld – werkte Dooyeweerd aan de ontwikkeling en verbreiding van een calvinistische wijsbegeerte. Naar zo'n wijsbegeerte was binnen de kring van de Vrije Universiteit voordien wel gezocht; nauwelijks in aansluiting bij Kuypers werk en voornamelijk elders – bij de Logos-idee (J. Woltjer), bij een aanpassing van Windelband (B. Wielenga, Tj. Hoekstra) bij Max Scheler (F.J.J. Buitendijk, aanvankelijk ook H.G. Stoker) bij Husserl en Heidegger (Pos). De bezinning op het eigen, gereformeerde gedachtengoed stakte in de jaren tien op het door prof. dr. H. Bavinck geconstateerde punt: 'Wij weten op tal van punten niet, waar we aan toe zijn, welke de draagkracht en de straallengte van onze beginselen is, welken kant wij uit moeten sturen.'⁴

Uit deze impasse heeft Dooyeweerd de gereformeerde beweging trachten te redden. Achteraf beschouwd is het opmerkelijke van de doorbraak die Dooyeweerd bewerkstelligde, dat hij in zijn bezinning op moderne vragen van cultuur en wetenschap Kuypers werk niet heeft afgeschreven, maar veel eerder diens denken vanuit de religieuze oorsprong ten overstaan van de vragen van de moderne tijd wijsgerig heeft aangevuld en verdiept. Dooyeweerd en Vollenhoven sprongen met hun introductie van de 'wetssfeer' over de barrière, die een vorige generatie gereformeerden onmachtig was geweest te nemen. Deze doorbraak is hen met name door de theologen aan de Vrije Universiteit niet in dank afgenomen, al was Hepps eerste woord over hun inzichten: 'Men geve deze geleerden a fair play.'⁵

Crisis

Voor deze doorbraak was wel een andere wijsgerige structuur nodig, dan die Kuyper op basis van een optimistische cultuurbeschouwing had benut. Want Dooyeweerd beoordeelde de cultuurovergang van zijn jeugd als een volgende fase in de *crisis* van de geestelijke grondslagen van de westerse beschaving. Die crisis openbaarde zich naar zijn oordeel op wijsgerig terrein mede in het historisme. Volgens deze visie veranderen normen in de loop van de geschiedenis, die werd opgevat als een dynamisch proces. Met name in Duitsland had dit denken veld gewonnen en menigmaal is het aangewezen als de reden voor de passiviteit van haar intellectuelen jegens het nationaal-socialisme. Het ontbrak hen aan een ijkpunt, waarnaar de gebeurtenissen konden worden beoordeeld. Hoe was Dooyeweerds generatie gegrepen door dit moderne accent op de betoverende dynamiek van de werkelijkheid, waarin de mens als *heerser* zo'n centrale plaats had! Wat bood de *duce* Mussolini, wat bood de *Führer* Hitler daarom veel aantrekkelijks voor de niet weinige intellectuelen die door deze gedachtenstroom gegrepen waren. Maar Dooyeweerd verwierp – het was zeker ook zelfkritiek, schreef hij⁶ – de vorm van immanentie-filosofie, die de opkomst van deze politieke dictators mee bevorderde, als een vorm van ontworteling. Pos' leermeester Husserl trachtte het relativistische tij van het historisme te keren, door te stellen, dat er waarheden 'an sich' bestaan, wel kenbaar, maar niet afhankelijk van het menselijk denken. Deze correctie was volgens Dooyeweerd echter te weinig *ingrijpend*.⁷

Hij was radicaler en viel terug op de door de Verlichting uit het centrum van de cultuur verdrongen 'oude krachten' van rooms-katholicisme en protestantisme, die de menselijke kennis noch haar object niet autonoom achtten.

Nieuw uitzicht

Hij verviel tegenover het losgeslagen historisme niet in een volstrekt normativisme, maar trachtte de norm ('wetszijde') en de werkelijkheid ('subjectszijde') recht te laten wedervaren. Bovendien trachtte hij aan te tonen, dat ook de historistische visie, en elk wijsgerig stelsel, tenslotte niet in eigenlijke zin *anormatief* kon zijn, maar evenals de christelijke visie berustte op een niet rationeel te verantwoorden overtuiging. Met behulp van deze zgn. transcendentale kritiek hoopte hij een *common ground* te verkrijgen, waarop wijsgerige stromingen zich zouden kunnen laten bevragen op hun innerlijke dynamiek en onderlinge samenhang, en elkaar zouden kunnen ontmoeten⁸, al was het dan in het geval van Dooyeweerd in de vorm van het religieus geladen conflict, of, om met Kuyper te spreken, de antithese. Zo werkte, zoals prof. dr. J. van der Hoeven het formuleert, Dooyeweerd 'in een situatie gekenmerkt door teloorgang van oude idealen en zekerheden, door verlies ook aan ernst, voortvloeiend uit een besef van noodzaak om met de (eigen) moderne geschiedenis in het reine te komen, in de hoop op nieuw, authentiek uitzicht.

Hier ligt de eerste betekenis van de calvinistische wijsbegeerte voor de gereformeerde kring: het was eigentijdse cultuurkritiek vanuit de kuypertiaanse traditie, met een apologetische trek. Dooyeweerd en Vollenhoven boden gereformeerde jongeren daarmee een nieuw perspectief en nieuw enthousiasme voor hun overtuiging.

Praktisch

De calvinistische wijsbegeerte heeft ook praktische betekenis gehad voor de eigen kring. In de eerste plaats is deze wijsbegeerte geboren toen Dooyeweerd de eerste adjunct-directeur was van de Dr. Abraham Kuypersstichting (1922-1926), het partijbureau van de

ARP, waar beginselstudie en praktische politiek verstrengeld waren. In deze functie deed de staatkundig gevormde jurist Dooyeweerd ervaring op met praktische politieke vraagstukken en trachtte hij zijn prille gedachten over de wetsidee daarop toe te passen.

Op kerkelijk terrein zocht hij eveneens ingang voor zijn wijsgerige inzichten, ook op diakonaal terrein. Ten **gevolge** van de reeds gememo-reerde omwentelingen tijdens van de Eerste Wereldoorlog was de positie van de **diakonie** bekneld geraakt tussen de overheid, met haar steunmaatregelen voor arbeidsongeschikten en werklozen, en het vanouds principiële 'neen' tegen sociale zorg van overheidswege van de antirevolutionairen, met name van Fabius. De gereformeerde **diakonie** neigde ertoe de nieuwe sociale verantwoordelijkheid van de overheid positief te beoordelen, maar dat betekende wel, dat zij behoefte had aan een ander gedachtenkader dan het groeniamse dat Fabius bood. Toen Fabius' leerling Dooyeweerd in **1927** om advies werd gevraagd, voorzag hij in dit gemis.

Verhelderend onderscheid

Hij bepleitte een andere **benadering** van de verhouding tussen kerk (**diakonie**) en overheid (sociale wetgeving). Met een beroep op Kuypers gedachte van soevereiniteit in eigen kring – waarvan men de betekenis volgens Dooyeweerd 'zeer ten onrechte tot het enge gebied der staatkunde heeft **beperkt**',¹⁰ – stelde hij, dat de kerk de behoeften in haar **kring** primair heeft te zien als leden van haar gemeenschap en barmhartigheid aan hen dient te betonen. Deze **herderlijke** zorg behoorde tot de 'rechtsplicht' van de kerk. Door de aard van deze plicht van de kerk in beperkende zin te omschrijven als 'herderlijk', introduceerde Dooyeweerd een verhelderend onderscheid. De eerst zo heikele vraag hoe deze zorg moest worden gefinancierd en door wie

was op basis van dit onderscheid geen principieel, maar een praktisch vraagstuk geworden. De persoonlijke situatie van de behoeftige was bepalend voor het antwoord: betrof het armenzorg, dan was de kerk de aangewezen zorginstantie, maar in het geval van werkloosheid was dat het bedrijf.

Ook de vraag naar de grenzen van de sociale zorg werd door Dooyeweerd beschouwd in het licht van de soevereiniteit in eigen **kring**. Ten aanzien van de kerk geldt: 'Noch de juridische, noch de zedelijke, doch eerst de pistische functie **kwalificeert** de kerk.'¹¹ Voor de staat is dit de rechtsfunctie en voor de filantropische instelling de morele functie. Dooyeweerd concludeerde op grond van deze onderscheidingen, dat de **diakonie** haar zorg diende te differentiëren: de eigenlijke armenzorg diende een taak van de **diakonie** te blijven, de **werklozenzorg** echter was – afhankelijk van de ontwikkeling van het arbeidsrecht – een zaak van het bedrijfsleven en de overheid; en ten aanzien van de ziekenzorg deed de **diakonie** er verstandigeraan particuliere verenigingen op dit gebied te activeren. In dit spoor zou de gereformeerde **diakonie** in de jaren dertig en veertig voortgaan, terwijl de vrijgemaakten enige tijd (tevergeefs) terug vielen op het gedachtengoed van Fabius.¹²

Dooyeweerd's wijsgerige bezinning bleek van toepassing op de moderne sociale vraagstukken. Hier ligt de tweede betekenis van de calvinistische wijsbegeerte voor de gereformeerde **kring**. Zij doorbrak het star geworden kuyperiaanse beginseldenken en bood een dynamischer visie, die beter aansloot bij de werkelijkheid van de moderne samenleving.

De noodzaak van bezinning

Omdat de calvinistische wijsbegeerte zo'n krachtige beweging binnen gereformeerde **kring** ontketend heeft, hebben wij veelal het zicht verloren op de impasse **waarin** zij

is ontstaan – een impasse, waaruit deze wijsbegeerte redde, en die mede het enthousiasme verklaart dat zij met name bij jongeren ontmoette. Dooyeweerd heeft de noodzaak van de wijsgerige bezinning als een levensvoorwaarde voor het geheel van de gereformeerde beweging gezien. In de brief, die hij in **1926** aan H. Colijn schreef om de wijsgerige samenwerking van hem en Vollenhoven aan de Vrije Universiteit vorm te geven door beiden daar tot hoogleraar te benoemen, streep-te Colijn deze passage aan: 'Er moet niet alleen gedoceerd, maar er **moet** kader gevormd worden, of onze geheel Calvinistische beweging in Holland zinkt over enkele tientallen jaren terug tot het peil, waarop Kuiper haar bij zijn optreden vond.'¹³

Veel heeft de gereformeerde beweging aan de impulsen tot bezinning, die uitgingen van de calvinistische wijsbegeerte te danken, zeker ook via de aimabele persoon van Dooyeweerd en diens werk. Diep te betreuren is het echter – ook vanuit de optiek van **zijn** leven – dat de gereformeerde reveilbeweging van de jaren dertig uiteen viel na het kerkelijke vonnis over Schil-der in **1944**. De scheuringen, die zich op alle terreinen telkens weer voordoen binnen gereformeerde kring hebben Dooyeweerd niet op de weg van Pos gebracht, maar na de Vrijmaking wel tot distantie jegens haar geleid. 'Er moet', zo schrijft Puchinger, 'in die periode een diepe twijfel zijn gerezen aan de juistheid en zinvolheid van de grensbepaling **gereformeerd** en calvinistisch – niet als **mogelijkheid**, maar wel als **noodzakelijkheid** – uit welke overtuiging hij tot dan toe zo idealistisch geleefd en wetenschappelijk gewerkt had.'¹⁴

Slot

Inmiddels lijkt Dooyeweerd's waar-schuwing in zijn brief aan Colijn werkelijkheid geworden. De gereformeerden vormen niet meer een falanx als in zijn dagen. Zij lijken

N nieuw uitgekomen

Christus en ons leven van G.H. Kramer is een boek met bijbelstudies bij de brief van Paulus aan de Kolossers. De schrijver geeft vers voor vers uitleg van de brief aan de Kolossers. Het boek, uitgegeven door Uitgeverij Medema, telt 160 pagina's en kost f 23,95.

In het tweede deel van *Enige Nieuwtestamentische Apokriefe geschriften*, leven dr. Ten Kate en dr. Tukker vertalingen van akten en brieven die betrekking hebben op Pontius Pilatus. De classicus dr. R. ten Kate is oud-rector van het Willem Lodewijk Gymnasium te Groningen. Dr. C.A. Tukker is Hervormd predikant te Ede, was docent aan de Rijksuniversiteit te Leiden en is kerkhistoricus van professie. Het boek is door De Banier-Utrecht uitgegeven, telt 126 pagina's en kost f 22,50.

Van de Willem de Zwijgerstichting is het boekje *Eredienst en gemeenteopbouw* van dr. A. Noordegraaf. Het boekje geeft eerst een situatieschets over de eredienst in het algemeen. Vervolgens wordt er een theologische oriëntatie gegeven. Het boekje sluit af met enkele aandachtspunten. Het boekje kost, met 44 bladzijden, f 8,75.

Vervolgens 2 boekjes over het ambt. Het eerste, *Help, ik ben ambtsdrager*, is een praktische cursus voor ambtsdragers. Het gaat uit van het Confessioneel Gereformeerd Toerustingscentrum, dat in dienst wil staan van alle kerken die bij het SoW-proces betrokken zijn. Het boekje kost f 12,50 en telt 62 pagina's. De uitgeverij is Kok-Voorhoeve.

Van mij mag u blijven... is samengesteld uit enkele artikelen waarin ds. J.J. Poort reacties van mensen op zijn doen en laten verwoordt. Het is een herdenkingsboekje i.v.m. het 40-jarig predikantschap van ds. Poort. De Banier is de uitgeverij. Het boekje heeft 32 pagina's en kost f 16,00.

Onder redactie van A. Zijlstra en R.J.A. Doomenbal is bij Buijten én

nu meer op een leger, dat uiteengeslagen wordt. Hier wordt nog een bruggehoofd verdedigd, daar is men reeds naar alle kanten weggevlucht, en weer elders wordt zonder tegenstand de tijd afgewacht. Maar de eenheid van doel en leiding is weg en de antithese is niet meer de dragende gedachte voor leven en denken. Wie zijn geschiedenis kent hoeft daardoor echter niet ontmoedigd te worden. Het historische 'succes' van een geestelijke beweging is altijd maar zeer betrekkelijk en bovendien vaak slechts kort van duur. Culturele hoogtij is zeldzaam in de geschiedenis. Wij kunnen van Dooyeweerd als anti-historist leren, onze houding te laten bepalen door de gegeven werkelijkheid, maar door onze overtuiging. Onze kennisfunctie is niet neutraal, maar wordt beheerst door de *pistis*, als 'het op de eeuwigheid uitzijnde venster van heel ons tijdelijk bestaan'.¹⁵ Dit perspectief dient de bezinning te beheersen. 'Want', zo eindigde Dooyeweerd in 1926 zijn openingscollege aan de Vrije Universiteit, 'wij dienen in deze geestelijke worsteling niet ons zelf, noch de menselijke cultuur als hoogste ideaal, maar Christus onzen Koning, die ons uitzendt in een wereld, die zich van God heeft afgewend, om op alle terrein des levens weder de souvereiniteit van 's Heeren ordinantiën te prediken'.¹⁶

N.a.v. H.G. Geertsema e.a. (red.), *Herman Dooyeweerd 1894-1977, breedte en actualiteit van zijn filosofie*, Kok Kampen, 1994, 282 pag., f 45,-.

¹ Aldus Dooyeweerd in *De Reformatie*, 29 oktober 1937.

² Peter Derkx, *H.J. Pos, 1898-1955: objectief en partijdig, biografie van een filosoof en humanist*, Hilversum, 1994, pag. 37.

³ G. Puchinger, 'Prof. dr. Herman Dooyeweerd (1894-1977)', in: H.G. Geertsema e.a. (red.), *Herman Dooyeweerd 1894-1977, breedte en actualiteit van zijn filosofie*, Kampen, 1994, pag. 14; M.E. Verburg, *Herman Dooyeweerd, leven en werken van een Nederlands christen-wijsgeer*, Baarn, 1989, pag. 18.

⁴ J.M. van Dunné (red.), *Acht civilisten in burger*, Zwolle, 1977, pag. 40.

⁵ A. Anema, H. Bavinck e.a., *Leider en leiding in de Anti-revolutionaire Partij*, Am-

sterdam, 1915, pag. 45. In de Dooyeweerd-bundel wijst S. Griffioen op de betekenis van de calvinistische wijsbegeerte als doorbraak, doch hij verbindt het moment daarvan niet met een acute problematiek, maar alleen met het feit dat de reformatie van filosofie en wetenschap binnen gereformeerde kring aanzienlijk later werd geformuleerd dan de reformatie van de cultuur. S. Griffioen, 'Dooyeweerts programma voor de sociale wetenschap', Geertsema, *Dooyeweerd*, pag. 146.

⁶ *De Reformatie*, 17 december 1926.

⁷ J. van der Hoeven, 'Dooyeweerd en de geschiedenis van de moderne wijsbegeerte', Geertsema, *Dooyeweerd*, pag. 262: 'I should not judge immanence-philosophy so sharply were it not that I myself have gone through it, and have personally experienced its problems.'

⁸ Van der Hoeven, *Dooyeweerd en de moderne wijsbegeerte*, pag. 259.

⁹ Griffioen, *Dooyeweerts programma*, pag. 164, beklemtoont dit communicatievelement tegenover hen, die het christelijke karakter van de calvinistische wijsbegeerte als een beperking beschouwen.

¹⁰ Van der Hoeven, *Dooyeweerd en de moderne wijsbegeerte*, pag. 268.

¹¹ Aldus Dooyeweerd in *De Reformatie*, 29 oktober 1937.

¹² G. Harinck, 'De geschiedenis van de gereformeerde diakonie, 1913-1944', in: G. Harinck (red.), *Diakonie in verleden en heden*, Barneveld, 1992, pag. 92.

¹³ C.Ch. Sol, 'De geschiedenis van de gereformeerde diakonie, 1945-1964', in: Harinck, *Diakonie in verleden en heden*, pag. 141, 142.

¹⁴ H. Dooyeweerd aan H. Colijn, [voorjaar 1926], *Archief-Colijn*, Amsterdam; geciteerd in: Puchinger, *Dooyeweerd*, pag. 17.

¹⁵ Puchinger, *Dooyeweerd*, pag. 23.

¹⁶ Aldus Dooyeweerd in *De Reformatie*, 29 oktober 1937.

Schipperheijn het boekje *Christelijke filosofie in beweging* verschijnen. Het is een bloemlezing van artikelen uit het blad *Beweging*, dat in 1993 20 jaar bestond. *Beweging* is een christelijk filosofieblad dat zich ook op een breder publiek richt. De prijs bedraagt f 24,90 (136 pagina's).

Ook door Buijten en Schipperheijn uitgegeven, is de studie *Grondslagen van christelijk maatschappelijk handelen* door dr. mr. P.W. Huizinga. Deze studie beoogt een appel te doen op hen die verantwoordelijkheid willen dragen in onze samenleving vanuit het christelijk geloof. Het boekje heeft 47 pagina's en de prijs bedraagt f 13,50.

De bundel *Overheid en publiek belang* gaat over jhr. mr. A.P. de Savomin Lohman, de Christelijk Historische Unie en de reformatorische politiek. Onder anderen is dr. A.Th. van Deursen auteur van deze bundel. Het boekje is uitgegeven door de Mamix van St. Aldegondse Stichting, heeft 96 pagina's en kost f 13,90.

Thuis (niet) best is een boekje van Emanuel Vivian John, een ervaren Amerikaanse counselor. Met het boekje kunt u iemand helpen in uw omgeving, aldus de aankondiging van de uitgever. Het boek laat zien wat de oorsprong is van gezinsconflicten. Medema is de uitgeverij van het boekje dat 134 pagina's telt en f 15,95 kost.

Rowan, een verhaal uit de middeleeuwen is een spannend jeugdboek, geschreven door Henk Koesveld, waarin je de sfeer van de middeleeuwen proeft. Het boek is uitgegeven door Uitgeverij De Vuurbaak en kost f 29,95 (255 blz.).

In de Visser-Oostdijk schreef *Doe je mee uit dankbaarheid?* Het boek is geschreven voor kinderen van rond de 10 jaar en behandelt het leven overeenkomstig de geboden met behulp van de catechismus. Ook dit boek is door De Vuurbaak uitgegeven en kost f 22,50 (108 blz.).

GEHE MEN ONTHULD

P.H.R. van Houwelingen

B boekbespreking

Het laatste bijbelboek wordt door veel bijbellezers als ondoorgronde-lijk ervaren. Toch is Openbaring niet geschreven in geheimtaal. Jezus Christus wil door zijn apostel Johannes juist aan mensen openbaren wat verborgen is. Vandaar de titel *Onthulde geheimenissen* die ds. J.M. Goedhart (Gereformeerd emeritus-predikant te Drachten) meegaf aan zijn meditatieve verklaring van het laatste bijbelboek. Met zijn verklaring wil hij aandringen op geloof in Gods beloften en vertrouwen op de Here zelf.

Ds. Goedhart baseert zich vooral op de prachtige vertaling van het boek Openbaring die prof. dr. J. de Vuyst uit Apeldoorn gegeven heeft (Kampen 1987) en op de exegetische inzichten van prof. B. Holwerda. Op p. 191-200 vindt men dan ook een uitvoerig uittreksel van wat Holwerda schreef over de hoer in Openbaring 17-19 (Goes 1962), dit in confrontatie met de grondige studie die ds. P. Groenenberg inmiddels aan dit onderwerp wijdde (Goes 1993).

Als geheel kan de geboden verklaring inderdaad met de term meditatief getypeerd worden. Dit houdt in dat de uitleg wordt begeleid door allerlei voorbeelden en toepassing-
gen. Deze manier van schrijven spreekt moderne mensen ongetwij-

feld aan en maakt het lezen en/of bestuderen van dit bijbelboek tot een actueel gebeuren. Verder is veelvuldig gebruik gemaakt van spreektaal: vaak treffen we een herhaling van gedachten aan, evenals tal van onvolledige zinnen. Dit alles maakt op de lezer aanvankelijk wel een levendige indruk, maar wordt op den duur toch ook wat vermoeiend.

Misschien zal iemand zich afvragen waarom ds. Goedhart zijn verklaring heeft gepubliceerd, betrekkelijk kort na het verschijnen van de praktische uitleg van Openbaring door zijn huidige plaatsgenoot ds. Tj. Boersma (Barneveld 1992). Het antwoord valt af te leiden uit het voorwoord: in december 1992 was het boek al gereed, maar door een langdurig verblijf in Zuid-Afrika werd de uitgave opgehouden. Dus lijkt het erop dat twee collega-predikanten, die tegenwoordig ook nog allebei in Drachten wonen, onafhankelijk van elkaar aan een verklaring van hetzelfde bijbelboek voor dezelfde doelgroep hebben gewerkt. Hoe dat mogelijk is, zal wel een ondoorgronde-lijk geheim blij-

N.v. J.M. Goedhart, *Onthulde geheimen, sen*. Uitgeverij Bredewold, Wezep 1994. Omvang 266 pagina's; prijs f 28,-.

Alleen? Graag contact? Doe er iets aan!
De GEREFORMEERDE KORRESPONDENTIE
CENTRALE probeert mensen tot elkaar te
brengen voor vriendschap/korresponden-
tie en huwelijk. Vraag de folder aan: GKC,
Postbus 40096, 8004 DB Zwolle. De GKC
bemiddelt sinds 1987 binnen de Geref.
Kerk Vrijg.

Calisatie en zending

erken, namens de leden van
Gereformeerde Kerken in Ne-
derland uitgevoerd

In de laatste **10-15** jaar deed zich nog een andere ontwikkeling voor. De mensen in Nederland en dus ook de leden van onze kerken, kregen steeds meer gelegenheid om te gaan reizen. Zakenreizen breidden zich uit, maar ook vakantiereizen werden naar verhouding goedkoper, terwijl het aantal beschikbare vakantiedagen toenam. Onze kerkleden kwamen in nieuwe, verder weg gelegen gebieden. Men werd ook geconfronteerd met een groot verschil in welvaart. Vooral als men geloofsgenoten ontmoette, kwamen de verschillen in levenspeil, maar ook verschillen in geestelijk opzicht, als schrijnende tegenstellingen op hen af. Een logische reactie is dan een initiatief om deze mensen, vooral als de ontmoeting meerdere keren plaatsvindt, te helpen.

Actiecomité's

Op het thuisfront wordt dan vaak, samen met een aantal gemeenteleden, een actiecomité opgericht om geld bijeen te brengen om de nodige hulp te kunnen bieden. In andere gevallen worden goederen verzameld en naar de plaats gebracht waar de nood is signaleerd. Zo is er in ons land en ook in onze kerkelijke kring, in de loop van de jaren een flink aantal actiecomité's ontstaan, die een persoon of een groep mensen hebben 'geadopteerd' om een helpende hand te bieden. Een voordeel van deze hulpvorm, is de kans op een grote betrokkenheid bij degenen die aan een dergelijk project meewerken.

Hulp maakt meer kapot dan je lief is. Dat is de ervaring, die zo nu en dan opgedaan wordt bij evaluatie van sommige vormen van hulpverlening aan medemensen in het buitenland. Dat hulpverlening uiteindelijk niet echt effect heeft, komt omdat vaak niets wordt gedaan aan de oorzaak van problemen, maar dat hulp symptoombestrijding blijkt te zijn.

Deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken (BBK) hebben dat onderkend, de Generale Synode van Ommen heeft er uitspraken over gedaan en nu is het 'Platform van gereformeerde organisaties voor hulpverlening in het buitenland' ontstaan.

Het omzien naar onze naasten als bijbelse opdracht is onder ons aardig ingeburgerd. In veel gemeenten wordt daaraan onder leiding van de diakenen in verschillende activiteiten gestalte gegeven.

In de loop der jaren zijn deze activiteiten niet beperkt gebleven tot naasten in onze nabije omgeving. Door het werk van de zending en relaties met kerken elders in de wereld, is ons gezichtsveld breder geworden en zijn er ook naasten ver weg op ons pad gekomen. Door zendelingen en deputaten voor de Betrekkingen met Buitenlandse Kerken (BBK) zijn de noden van deze broeders en zusters en de moeilijke omstandigheden waarin ze leven, onder onze aandacht gebracht. Jarenlang is op signalen, om de helpende hand te bieden, ingespeeld door de hiervoor opgerichte organisaties, zoals Mezos, Me-

schobor, Vrouwen Hulp Actie en St. Hulp aan verre naasten.

Samenwerking

In de loop van de tijd bleek dat hulpverlening steeds complexer werd en de ervaring leerde, dat deskundige aanpak vereist was om de hulpverlening het gewenste effect te geven. Daar kwam bij dat genoemde organisaties soms langskamer heen werkten of in dezelfde gebieden een uiteenlopend beleid hadden. De organisaties hebben hiervan de consequenties onder ogen gezien. Na uitvoerig overleg werd besloten om de vier bestaande organisaties samen te voegen tot één landelijke organisatie. Vanaf **1979** heeft de vereniging De Verre Naasten het barmhartigheidswerk op de terreinen van de zendende kerken, en op terreinen van de

Het project is te overzien en de hulpontvangers zijn direct of indirect bekend. **Af** en toe een bezoek en in elk geval correspondentie is mogelijk.

Er zit echter ook een andere kant aan deze vormen van hulp. In de eerste plaats is het niet zeker of de geboden hulp ook werkelijk hulp is. Zij die hulp nodig hebben, brengen vaak alleen de symptomen van hun nood onder de aandacht en niet de oorzaak van hun nood. Vaak zijn ze hiertoe ook niet in staat. Door de veelheid van problemen zien ze vaak de oorzaak hiervan niet meer. De geboden hulp is dan echter wel symptoombestrijdingen zal nooit een afdoende oplossing bieden. Op de lange duur is men er dus niet mee geholpen. Integendeel, vaak ontstaat een **afhankelijkheidsrelatie**.

Een ervaren hulpverlener zal in voorkomende gevallen een andere benadering kiezen. Er is enige tijd nodig om elkaar goed te leren kennen en om samen de problematiek in kaart te **krijgen**. Samen kan vervolgens naar een oplossing worden gezocht, waarbij het probleem aan de kant van de oorzaak wordt aangepakt. Hierbij is de volledige inzet van de hulpontvangernoodzakelijk. De hulp is dan gericht op onafhankelijkheid van de **ontvangershulp** en beoogt een duurzame oplossing.

Wildgroei

Het komt ook voor dat een **hulpproject** in zwaarte het plaatselijk comité boven het hoofd groeit. Er wordt dan al vaak snel een beroep gedaan op kerkeraden en kerkleden via rondschrijvens, advertenties en ingezonden stukken, om zo fondsen te werven. Deze zogenaamde 'wildgroei', hoe goed bedoeld ook, houdt weinig of geen garantie in, dat de relatief schaarse financiële middelen en mankracht optimaal worden gebruikt. Aan de voorwaarde van een professionele controle op de besteding van de financiën kan niet altijd worden voldaan.

Evangelieverkondiging

Ook is het van belang om bij particuliere hulpverlening de samenhang met de **Evangelieverkondiging** in het oog **te** houden. Mensen hebben nu eenmaal de neiging om eerder aan materiële aspecten te denken dan aan geestelijk welzijn. Als hierbij niet de nodige zorgvuldigheid in acht wordt genomen, is de kans groot dat materiële hulpverlening ten koste gaat van het geestelijk leven of van de geestelijke hulpverlening. En wat heeft iemand er aan als het hem materieel beter gaat, maar schade lijdt aan zijn ziel?

Het is daarom goed dat particuliere hulpverleners, alvorens aan de slag te gaan, zich in verbinding stellen met een zendende kerk, deputaten BBK of hun eigen kerkeraad. Als enerzijds wordt gesteld dat aan Woordverkondiging ook de Daad gepaard moet gaan, kan het niet zo zijn dat de Daad wordt verricht zonder acht te slaan op het Woord. Het is ook goed mogelijk dat door contacten, die zijn ontstaan op grond van materiële behoeften, er mogelijkheden voor onze kerken liggen om ook het Evangelie uit te dragen.

Bij de contacten die onze deputaten BBK in het buitenland hebben, of krijgen, komen ze met de bovenstaande problematiek in aanraking. De ene keer wordt het werk van BBK door particuliere contacten bevorderd, maar in andere gevallen kan het een doorkruising van het BBK-beleid betekenen.

Onbekrompen delen

Zowel de voortgang van de **woordverkondiging** als de hiermee gepaard gaande materiële hulpverlening in het buitenland is voor onze kerken een belangrijke opdracht. De Generale Synode van Leeuwarden (1990) heeft zich met deze materie intensief bezig gehouden. Deputaten BBK kregen een studieopdracht. Zij brachten rapport uit aan de **G.S. van Ommen (1993)** onder

de titel **Onbekrompen delen**. De Synode van Ommen heeft dit rapport in dank aanvaard en nam enkele besluiten die van belang zijn voor de structurering van de materiële hulpverlening aan buitenlandse kerken of kerkelijke organisaties. In art. 76, besluit 3 van de **Acta**, wordt uitgesproken dat het wenselijk is te komen tot een **kerkverbandelijke coördinatie** van het **hulpverleningswerk**. Aan deputaten BBK wordt opgedragen voort te gaan met de coördinerende taak die zij reeds ter hand hebben genomen. Zij worden gemachtigd deel uit te maken van een overkoepelend verband van hulpverleningsinstanties. Ook besloot 'Ommen': 'de kerken te verzoeken om de kerkleden aan te bevelen geen financiële acties voor hulpverlening aan buitenlandse kerken op te zetten zonder overleg met deputaten BBK'. Dit is een belangrijk besluit om bovengeschetste effecten en neveneffecten van de hulpverlening in goede banen te leiden.

Platform

Deputaten BBK hebben aan dit besluit gevolg gegeven door alle betrokken instanties binnen onze kerken, die op een of andere manier met hulpverlening in het buitenland bezig zijn, enkele malen om de tafel te roepen voor overleg. Dit overleg heeft tot gevolg gehad dat op 17 september 1994 officieel een 'Platform van gereformeerde organisaties voor hulpverlening in het buitenland' is opgericht. Op deze oprichtingsvergadering werd de beleidsnota **Help in overleg** aanvaard. In deze beleidsnota worden de aard en de structuur besproken van hulpverlening aan broederschap over de grenzen. Tevens is een aantal richtlijnen en criteria opgenomen die richtinggevend kunnen zijn voor een verantwoorde en effectieve hulpverlening. Aan het platform nemen 28 instanties deel waaronder acht zendende kerken. Er is een adviescommissie benoemd, die alle activiteiten van materiële **hulpverle-**

M meegelezen

ning, die binnen onze kerken aan het buitenland wordt geboden, in kaart brengt. Deze commissie zal ook **aan** deputaten adviseren, zodat BBK de gewenste coördinatie voor de hulpverlening gestalte kan geven. Deputaten hebben onlangs het rapport naar alle kerken toegestuurd met het verzoek de gemeenteleden op de hoogte te stellen van het bestaan van het platform.

Voor allen die betrokken zijn bij, of geïnteresseerd zijn in, de hulpverlening aan onze broederschap in het buitenland is de nota **Help in overleg** een goede informatiebron.* Er wordt o.a. in weergegeven wat zoal bij hulpverlening komt kijken en waarop gelet moet worden om de broederschap werkelijk te dienen. Belangrijk is dat samengewerkt wordt met geloofsgenoten, zodat beide partijen elkaar kunnen aansporen, aanspreken en bemoedigen op grond van het Evangelie van onze grote Helper, onze Here Jezus Christus.

De heer Bolt is directeur van het landelijk bureau van De Verre Naasten.

* Deze nota is te verkrijgen bij de secretaris van het Platform, p/a Postbus 372,8000 AJ Zwoiie.

Fout geparkeerde aandacht

De socioloog **Jaap Boerdam** ziet de omroepbijdrage die we moeten betalen als een boete voor het tv-kijken. Die boete kan eigenlijk best duizend gulden hoger, beweert hij in *NRC-Handelsblad* van 17 december:

Ik heb altijd begrepen dat de omroepbijdrage die ieder half jaar van mijn bankrekening wordt afgeschreven een boete is voor het kijken naar Hilversumse tv-programma's. Ik heb daar vrede mee omdat ik de **ernst** van de overtreding tijdens het kijken al inzie, en de straf vind meevallen. Had ik mijn auto, in plaats van mijn aandacht, al die uren fout geparkeerd, dan was de rekening aanmerkelijk hoger geweest. Terwijl het in beide gevallen toch om hetzelfde delict gaat: het bezet houden van dure economische ruimte. Daarvan raakt iedereen die een avond voor de buis zit doordrongen.

Want wie televisie kijkt is een dief van eigen geest. Hij leert niet, produceert niet, praat niet, leest niet, schrijft niet en groeit niet. Hij staat in alle opzichten stil en net als de foutparkeerder zorgt hij voor ernstige vertraging. Zowel bij zichzelf als in de samenleving. Ruim veertig jaar Nederlandse televisie heeft dat wel duidelijk gemaakt. Het aantal inactieve burgers dat zich op dit moment achter de buis in een sociaal en cultureel isolement verborgen houdt laat zich moeilijk schatten, maar op sommige woensdagavonden is de absolute stilstand angstig nabij. Sinds 1951 volgt het tv-publiek dezelfde bal, dezelfde series en, in een eindeloze variatie, dezelfde raadspelletjes. Er zijn hierdoor al twee volledige generaties

Nederlanders hopeloos gestrand in een levenslange duberteit. Nog nooit was de verspilling van talent en gemeenschapszin zo schrijnend. Dat de kijkende burger hiervoor tweemaal per jaar beboet wordt is dus meer dan begrijpelijk. Hij mag zijn handjes dichtknijpen dat hij er met slechts 92 gulden vanaf komt.

Kerstfeest op Zondag

Van dr. **C.J. Verplanke** lezen we in *De Wekker* van 10 december een artikelje over de viering van de christelijke feestdagen. In ons land zijn er zeven officieel erkende. Pasen en Pinksteren werden vroeger gebruikt voor heidense lentefeesten. Daarom besloot de christelijke kerk ook de paasmaandag en pinkstermaandag tot christelijke feestdag te verklaren. Maar waarom vieren we het kerstfeest niet eveneens op zondag en maandag?

Stammen Pasen en Pinksteren nog uit het Oude Testament, het Kerstfeest dateert eerst uit de vierde eeuw en diende ter vervanging van het heidense geboortefeest van de Onoverwonnen Zon, dat werd gevierd na de ingang van de winter. Niemand weet de datum waarop Christus werd geboren, zodat men een ketterse feestdag gebruikte om op die dag drie missen ter herdenking van die geboorte op te dragen. Nog steeds spreken wij van Kerstmis: Kerst is een verbastering van het woord Christus en de mis is volgens antw. 80 **Heid.** Cat. een vervloekte afgoderij.

De Synode van Dordrecht van 1574 besloot alleen de Zondag te vieren en op de Zondag vóór 25 December zou over Christus' geboorte moeten worden gepreekt. Ook Calvijn vierde geen Kerstfeest op een doordeweekse dag. **Eerst**

een eeuw later werd 25 december als christelijke feestdag weer in ere hersteld met het gevolg, dat, als bv. 24 of 27 december op een Zondag valt, we nu drie christelijke feestdagen achter elkaar hebben. Als de Tweede Kerstdag niet op Zondag valt, zijn er nog minder kerkdiensten dan op Tweede Paas- of Pinksterdag. Het is gewoon een dagje vrij om eens uit te gaan. Het blijft te betreuren, dat Kerst niet bv. op de laatste Zondag van december wordt gevierd.

Groei en volharding

In het Nederlands-Hervormde *Gereformeerde Weekblad* schreef ds. **K. ten Klooster** over de Heilige Geest en onze heiligmaking. Uit het derde artikel, in het nummer van 16 december, geef ik het volgende door:

In het leven van het geloof is er groei. Dus ook in het leven van de heiligmaking. Er is de ontwikkeling. Het is met de genade net als met licht. Eerst is er het schemeren- de ochtendgloren, dan het volle daglicht. Een echte christen zal iets verstaan van de groei in het geestelijk leven. Om het bijbels te zeggen, er zal zijn een opwassen in de genade en kennis van onze **Heere** en Zaligmaker, Jezus Christus (2 Petr. 3 : 18). Dat is een dagelijks meer en meer toenemen in de christelijke leer en in het christelijke leven. Niet dat we steeds heiliger worden. We zullen het tegendeel in ons bevinden. We worden steeds groter zondaar in eigen oog. En dat zal ons klein maken en nederig houden. De ootmoed is de **wortelgenade**. Daarom zal er de groei zijn in de diepte. We komen boven het zondaarsbestaan uit. Daarbij moeten we dan ook altijd op onze hoede zijn en er gedurig voor waken dat we de geestelijke smaak niet verliezen, dat we niet **werelds**-gezind zijn, dat we het met de zonde niet op een akkoordje gooien. We hebben ons te oefenen tot godzaligheid (1 Tim. 4 : 7). Daarvoor is het gebruik van de middelen

onontbeerlijk. Zoals het Woord en de verkondiging ervan, het gelovig gebruik van de sacramenten, alsmede het aanhoudend gebed. Het gebed om geestelijke groei en het gebed om volharding. Immers, ook inzake de volharding zijn we helemaal op de **Heere** en Zijn genade aangewezen. Om in de kracht Gods bewaard te worden (1 Petr. 1 : 5). Gods kerk put een uitnemende troost uit dit stuk van de volharding. Als ze aan zichzelf zou worden overgelaten om op eigen benen te staan, ze zou vallen en omkomen. Hoewel ware gelovigen niet kunnen afvallen en de genade verliezen, dit neemt niet weg dat ze struikelen. Hoe steekt telkens de hoogmoed de kop op. Hoe levend en krachtig is de oude natuur. Het vuur kan doven tot vonkjes onder de as. Het gevolg is dat het leven van de heiligmaking stagneert, het gebedsleven verflauwt. De betrokkenheid op het Woord en de sacramenten neemt af. Hoezeer dit alles ook waar is, de **Heere** laat niet varen wat Zijn hand begon. De liefde van God is zo sterk, dat noch dood noch hel het vuur van die liefde kunnen doven. Wij geloven en belijden die volharding van de gelovigen. Dankzij Gods verkiezende liefde. Dankzij Christus' volkomen offer. Dankzij het onweerstaanbare werk van de Heilige Geest. De eenheid en gemeenschap met Christus kan niet verbroken worden. Christus heeft overwonnen, de Zijnen zullen ook overwinnen. Ondanks de tegenstand en het woeden van de hel. Ondanks de kracht van de zonde. Ondanks de duivel die rondgaat. Christus heeft Zijn Woord ons gegeven: In de wereld zult ge verdrukking hebben, maar hebt goede moed, Ik heb de wereld overwonnen (Joh. 16 : 33).

Beroepen te Berkel en Rodenrijs: J.H. Ulehake te Leusden; te **Tricht-Geldermalsen:** A.J. Gunst te Tholen.

Bedankt voor Garrelsweer i.c.m. Ten Post en voor Stadskanaal: A.M. Hullu te Rozenburg; voor Dronten (wijk zuid) en voor Nijkerk (2e pred.plaats): A. Buursema te Almkerk-Werkendam i.c.m. Breda;

Toegelaten tot de dienst des Woords door de classis Groningen 15 dec. jl., na peremptoir examen: drs. **W.Th. Meijer**, die het beroep te **Onnen** heeft aangenomen.

Zendingsexamen

Op 3 november jl. heeft ds. H.S. van Hemmen, missionair predikant van de **Geref. kerk van Groningen-Noord**, met gunstig gevolg en ten overstaan van de classis Groningen, het classicale zendingsexamen afgelegd.

Persbericht

Winkelsluitingswet

Per 1 september jl. is de winkelsluitingswet gewijzigd. Sinds die datum mag een gemeentebestuur besluiten tot openstelling op maximaal acht van de zondagen en feestdagen (Nieuwjaarsdag, Koninkinnedag, Tweede Paasdag, Hemelvaartsdag, Tweede Pinksterdag en Eerste- en Tweede Kerstdag). Voor die tijd was dat aantal beperkt tot maximaal vier **zon-** en feestdagen. Met de nieuwe regeling komt de zondag meer in het gedrang, omdat men tot nu toe de winkels liever openstelde op een feestdag als Nieuwjaarsdag of Hemelvaartsdag. Deze wijziging van de winkelsluitingswet staat overigens los van de lopende discussie het aantal **ope-**

ningsuren sterk uit te breiden en daarin ook de zondag als werkdag te betrekken. Zij past wel in de algemene trend dat de zondag niet meer als rustdag wordt gehandhaafd.

Het interkerkelijk Contact In Overheidszaken (CIO), waaraan de Geref. kerken sinds de Generale Synode van Ommen als waarnemer deelnemen, heeft zich per brief van 30 augustus 1994 tot alle gemeentebesturen gericht, met het dringende verzoek de zondag te respecteren. Naast de religieuze betekenis wijst het CIO ook op de toenemende sociale betekenis van de zondag. Met de brief aan de gemeentebesturen

is ook een brochure van het CIO uit 1991 meegezonden waarin een pleidooi wordt doorgevoerd voor een duidelijke handhaving van de zondagsrust.

Deputaten voor de correspondentie met de Hoge Overheid roepen de kerken op, op dit gebied attent te zijn. Kerkeraden kunnen zich wenden tot de plaatselijke overheid om geen gebruik te maken van de mogelijkheid tot openstelling op zondagen die de wet nu biedt. Het valt te overwegen zulke initiatieven samen met andere kerken te ondernemen. De kans dat een dergelijk appel gehoor vindt, wordt daardoor groter.

Adreswijzigingen e.a.

Comité van het Bibliotheekfonds der Theologische Universiteit

Penningmeesteresse: Mevr. D.J. Goedhart-Van Duijn, 't Swin 10, 9201 XZ Drachten, ☎ (05120) 20607. Gelden kunnen gestort worden op postrekening 415386 t.n.v. penningm. Bibliotheekfonds Theologische Universiteit Kampen te Drachten of op postrekening 954361 t.n.v. Rabo-bank Drachten, t.g.v. rekeningnr. 335175341 t.n.v. penninm. Bibliotheekfonds Theologische Universiteit te Kampen of rechtstreeks op dat laatstgenoemde rekeningnr. 335175341.

Nu leverbaar het 3e R.B.-boek, jaargang 46

Prof. J. Kamphuis

Het hallel van de kinderen

– de plaats van de kinderen in de lof voor God –

Het lijkt zo vanzelfsprekend: de Bijbel een boek voor volwassenen. Maar zijn we dan niet verkeerd bezig? Of kijken we op een onjuiste manier naar de kinderen in de Bijbel?

Prof. J. Kamphuis probeert ons antwoord te geven op deze vragen en geeft ons 'voortgezet onderwijs' over het 'hallel' bij de kinderen. Uitgebreid behandelt hij enkele Schriftgegevens over de kinderen en hun vreugde(-lied). Ook hoe de Geest van God de kinderen in de gemeente tot vreugde voert. Want de Bijbel spreekt over die kleine hallel-zangers anders!

218 pagina's, gebonden, f 28,-.

Ook verkrijgbaar bij de boekhandel.

Oosterbaan & Le Cointre B.V.

Postbus 25, 4460 AA Goes, Telefoon 01100-15591, Fax 01100-16492

